

Крім цього, більшість положень, які є найдотичнішими до генетичної інформації страхувальника, і визначають, наприклад [5]:

1) вимоги до страхувальника при укладенні договору страхування повідомити страховика «...відомі йому обставини, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику...» (підпункт 2, стаття 99);

2) підстави для відмови страховика у здійсненні страхових виплат, наприклад, коли страхувальник здійснив подання «...неправдивих відомостей про об'єкт страхування, обставини, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику, або про факт настання страхового випадку;» [абзац 3, пп. 2, стаття 104]; по суті залишилися без змін порівнюючи із старою редакцією закону України «Про страхування» [5].

Більше того, встановлено, що у новій редакції Закону України «Про страхування» з'явилась норма, де вказано, що «При укладенні договору страхування, за яким страхуються ризику, пов'язані із страхуванням життя та здоров'я, страховик має право призначити медичне обстеження застрахованої особи з метою оцінки фактичного стану здоров'я такої особи, якщо такий огляд передбачено загальними умовами страхового продукту.» (абзац 3 статті 93) [5]. Така норма законодавства розширює права страхової компанії на оцінку стану здоров'я застрахованої особи, що у свою чергу може також збільшувати ризик генетичної дискримінації під час доступу до страхової послуги.

Таким чином, встановлено, що законодавством України не передбачено регулювання щодо використання страховими компаніями генетичної інформації страхувальників.

Література

1. Arych, M.; Joly, Y. Genetic Discrimination in Access to Life Insurance: Does Ukrainian Legislation Offer Sufficient Protection against the Adverse Consequences of the Genetic Revolution to Insurance Applicants? *Laws* 2022, 11, 2.

2. Joly, Y., Huernle, K., Arych, M., Bombard, Y., De Paor, A., Dove, E.S., Granados Moreno, P., Ho, C., Ho, C.H., Van Hoyweghen, I., Kim, H., Lebet, A., Minssen, T., Ó Cathaoir, K., Prince, A., Nair, A., Otlowski, M., Pepper, M.S., Sladek, R., Song, L., Genetic Discrimination Observatory (GDO) (2021). The Genetic Discrimination Observatory: confronting novel issues in genetic discrimination. *Trends in genetics: TIG*, 37(11), 951–954.

3. Арич М. І., Щубелка Х. М., Волфсбергер В., Олексик Т. Х. (2024). Чи потрібне Україні специфічне регулювання використання генетичної інформації для оцінки ризиків у страхуванні?. *Фінанси України*, (2), 85–100. <https://doi.org/10.33763/finukr2024.02.085> <https://finukr.com.ua/index.php/journal/article/view/14>

4. Арич М., Щубелка Х., Волфсбергер В., Олексик Т. (2024). Використання генетичної інформації для оцінювання страхових ризиків в Україні: нормативно-правове забезпечення. *Економіка України*, 67(5(750)), 78–92. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.05.078>

5. Про страхування. Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>

Баластрик Л.О.

кандидат економічних наук,
економічний експерт,
Видавництво «Борівітер»

ПРОБЛЕМИ ЗБАЛАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ

Війна додає нових викликів, демонструє неспроможність вирішувати питання незалежності і безпеки силою без значних економічних, людських і екологічних втрат, які щоденно обчислюються мільярдами гривень (за три роки війни близько \$499 млрд складають непрямі

втрати України). Зруйнована інфраструктура й значні економічні витрати роблять необхідними проведення глибокого аналізу кризи та пошуку ефективних шляхів відновлення. Глибина кризового стану економіки України зумовлена макроекономічними диспропорціями, які були і є наслідком довгострокових системних суперечностей довоєнного періоду, війна тільки їх посилила.

До основних диспропорцій слід віднести такі:

- надмірна частка споживання і низький обсяг нагромадження, що в умовах національного ринку призвело до необхідності компенсувати надлишок внутрішнього попиту випереджачим зростанням імпорту в довоєнний період. Війна посилила диспропорції між споживчим попитом і пропозицією (7 млн українців виїхало за кордон, 20 % території було окуповано, що різко скоротило пропозицію товарів);

- вузька спеціалізація зовнішньої торгівлі, основою якої був і є низько технологічний експорт, що в умовах відкритої моделі економіки сформувало високу залежність економічної динаміки та фінансового стану від кон'юнктури зовнішніх ринків. Війна посилила негативні наслідки вузької спеціалізації експорту. Головним товаром залишилося зерно, реалізація якого на зовнішніх ринках є проблематичною;

- скорочення реальних доходів населення призвело до зменшення граничної схильності до заощадження, що зменшило обсяги внутрішніх інвестицій у країні. Щодо споживчого попиту, то він обмежується товарами першої необхідності і не стимулює виробництво інноваційних товарів. Підприємницький сектор в умовах війни не вкладає автономних інвестицій у виробництво: по-перше, через падіння доходів, по-друге, через високу вартість кредитних ресурсів: по-третє, через високі ризики та економічну невизначеність; по-четверте, відсутній попит на інноваційні товари як споживчі, так і інвестиційні.

В умовах обмежених внутрішніх інвестицій, кожна країна намагається залучити в економіку інвестиційний капітал. Обсяг іноземних інвестицій залежить від низки факторів, що впливають на прямі іноземні інвестиції. В Україні існує ряд перешкод для іноземних інвесторів:

- війна;
- незадовільний міжнародний рейтинг України;
- відсутність стабільності у владі і законодавстві;
- недостатньо розвинений внутрішній фінансовий ринок тощо.

Затягування війни призводить до необхідності переформатування пріоритетів економічної політики держави. На практиці це означає оптимізацію розподілу наявних ресурсів для підвищення обороноздатності країни та уповільнення падіння реальних доходів населення, а також створення умов для генерування цих ресурсів бізнесом.

За допомогою двох основними інструментів фіскальної політики, а саме:

втілення програм громадських робіт і інших програм, пов'язаних із витратами держави та реалізація перерозподільних програм «трансфертного типу» уряд повинен стримати падіння сукупного попиту. Задіяння третього інструменту — циклічні зміни рівня податкових ставок під час війни застосувати неможливо, бо держава потерпає від нестачі фінансових ресурсів, а основна частина бюджету на сьогодні збирається за рахунок податків» [1, с. 356].

Війна в Україні призвела до об'єктивних обмежень доходів державного бюджету. Але видатки, які мають характер обов'язковості та безперервності, суттєво зросли: на оборонний сектор (посилення обороноздатності держави для відсічі збройної агресії РФ, реформування оборонно-промислового комплексу, виробництво сучасних видів озброєння, зокрема морських дронів і безпілотників), сектор безпеки та правосуддя; виплати соціально незахищеним верствам населення таким як тимчасово переміщені особи, інваліди, безробітні (кількість яких зросла до 15 %) тощо. Від збалансованості доходів та витрат залежить фінансова стійкість національної економіки. Але критично важливий напрямок фінансування державних витрат — оборона, може зазнати в 2025 році різкого зменшення, що вплине на обороноздатність країни. Відповідно урядова політика щодо державного бюджету повинна базуватись на

оптимізації державних витратків та надходжень — забезпечити за меншої кількості державних витрат зменшення темпів падіння сукупного попиту та зубожіння населення і забезпечити збільшення надходжень у бюджет із найменш можливою шкодою для ділової активності. Від початку повномасштабного вторгнення витрати на фінансування оборони складають приблизно половину бюджету. Всі цивільні витрати держбюджету фінансуються за рахунок іноземної фінансової допомоги. У 2025 році потреба у такому зовнішньому фінансуванні складає \$38,4 млрд.

Серед основних джерел фінансових ресурсів до державного бюджету України у 2024 році були:

1. надходження з оподаткування доходів, власності та діяльності домогосподарств, фірм, банків (1490108,6 млн грн, або 56,21 %);
2. неподаткові надходження, такі як дивіденди від державних підприємств, штрафи та інші надходження, які не є податками (799894,3 млн грн, або 30,17 %);
3. державні запозичення у вигляді державних облігацій у національній валюті (за даними Депозитарію НБУ, упродовж 2024 року уряд України залучив від розміщення ОВДП на аукціонах 497 806,9 млн грн), або в іноземній валюті (2 728,1 млн доларів США та 754,9 млн євро. На погашення за внутрішніми борговими державними цінними паперами за цей період було спрямовано 245 437,9 млн грн, 2 476,6 млн доларів США та 918,3 млн євро);
4. грантова, безповоротна, допомога від інших урядів, яка у 2024 році склала \$41,6 млрд;
5. рошти з бюджету органів державного управління (кошти, що надходять з інших бюджетів) [2].

Воєнний період ставить перед бюджетом виклики: значно зменшити державні витрати на неперіоритетних напрямках і, відповідно, збільшити їх на пріоритетних; підвищити ефективність аудиту надходжень до державного бюджету (необхідно мінімізувати втрати потенційних податкових надходжень через значну частку тіньової економіки (за оцінкою експертів у 2024 році вона дорівнювала 43 % ВВП); пошук альтернативних джерел фінансування (емісія державних облігацій, кредитування міжнародних фінансових інститутів та урядів інших країн, залучення безповоротних надходжень або грантової підтримки). Але ці альтернативні джерела сприяють зростанню державного боргу, що є надзвичайно важливим питанням щодо реалізації фіскальної політики в умовах війни. Зростання дефіциту бюджету та залучення зовнішнього фінансування зумовить збільшення боргового навантаження в наступних роках, що актуалізує питання забезпечення ефективності управління державним боргом і необхідності підтримки міжнародних партнерів. Збільшення державного боргу є інструментом, який зможе в короткостроковому періоді компенсувати дефіцит надходжень у бюджет. Але одночасно постає питання наскільки уряд є самостійним у забезпеченні фінансування бюджету та запобіганні його дефіциту, що прямо впливає на можливість країни ефективно відповідати на макроекономічний шок війни.

Література

1. Баластрик Л.О. Моделювання механізму узгодження бюджетної політики з планами розвитку інституційних одиниць державного сектору. Монографія. Фінанси інституційних секторів економіки України / за ред. Т.І. Єфименко, М.М. Єрмошенка. — К.: ДННУ «Акад. фін. управління». 2014. С. 354–369.
2. Мінфін [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/>